

## Шкільними стежинами

Галушко Олена

Людське безсмертя з роду і до роду

У вись росте з коріння родоводу

І тільки той у кого серце чуле,

Хто знає, береже минуле

І вміє шанувать сучасне, -

Лиш той майбутнє

Вивершить прекрасне!

П.П. Кононенко

Дзвоник... Стихає дитячий лемент. Учні розійшлися по кабінетах, продовжуючи свою мандрівку в Країну Знань.

У школі по-домашньому затишно: обладнані кабінети, зі смаком оздоблені коридори.

Рідна школа!... Схиляються до самої покрівлі сиві тополі, тихо кружляє дух споминів... Старенька вже, але від цього ще рідніша, бо упродовж десятиліть щоднини кличе галасливу дівтуру: «Ласкаво просимо!». Кожного ранку мов крихітні гомінливі струмочки, зливаючись в єдиний бурхливий потік, прямують сюди діти.

І так багато років. Обличчя, обличчя змінюються, як у калейдоскопі, але ти, школо, пам'ятаєш усіх: скуйовджених, веселих і сумних. Ти начало всіх начал. Так будь-же, школо, благословенна. Нехай від споминів про тебе світлішають обличчя, розгладжують зморшки, хай вічно звучать слова «Здрастуй школо!».

2004 рік. Нинішня будова Золотобалківської школи відзначала своє 50 - ліття, та це не значить, що ніколи раніше в селі не було школи.

Тут була пустка. Зараз на цьому місці заклад, до якого щоранку тягнеться, колись нескінченний, а зараз, на жаль, короткий, живий ланцюжок маленьких і старших діток, отродків та юнаків і юнок, а поміж них, то з'являються то посміхом зникають, спішають до школи ті, хто сіють розумне, добре, вічне.

### II 1.1 Становлення народної освіти в Херсонській

#### Губернії

Система народної освіти в Херсонській губернії розпочала свій історичний шлях у XIX столітті. У другій половині XIX ст. Шкільна справа знаходилася в напівхаотичному становищі. Школи виникали лише з ініціативи місцевої інтелігенції та за її рахунок

утримувалися. У цей час період громадяни в переважній більшості випадків не лише не визнавали необхідності освіти, а й виступали проти неї бо, на їхню думку, школа була нав'язана їм начальством, і дітей своїх вони відправляли туди лише з примусу [13]

Негативне ставлення народу було зумовлене також тим, що школи, подекуди, були розміщені у випадкових приміщеннях, які зовсім не підходили для занять. Навчалось в них інколи всього 3-10 школярів, а вчителями були люди, що не отримали спеціальної освіти. Це особливо стосувалося сільської місцевості [11.с.1]

Перша більш-менш детальна інформація про стан народної освіти в Херсонській губернії з'явилося лише в 1866р. (було 501 шкіл, де навчалось 17088 учнів).

У наступні роки кількість шкіл на інших навчальних закладів у губернії швидко збільшується.

Упорядковувати шкільну справу в губернії почали у 1870р. із цією метою було більш чітко організовано навчальний процес у сільських школах, створено зразкові школи у містах. Ця спроба була невдалою, бо деякі школи то відкривалися, то закривалися. Причина такого могла бути наявність чи відсутність коштів на їхнє утримання, суворозима, залучання дітей шкільного віку до домашньої роботи.

У своєму виступі на чергових земських зборах губернатор краю сказав, що «дело народного образования поставлено в херсонской губернии в такое положение, в каком оно не находится почти нигде в нашем отечестве. Школы ежегодно открываются десятками, и школы эти образцовые; учитель в них я лично убедился, с большой охотой начинают посылать детей свои в эти школы.»[9, с. 12-13].

Разом із поступовим запровадженням у життя загального навчання в губернії дбали й про підготовку педагогічних кадрів. Із цією метою організували не тільки педагогічні курси, а й учительські з'їзди, що надавало вчителям можливість підвищити свій освітній рівень та ознайомитися з новими прийомами викладання, з досягненнями педагогічної науки. Педагогічні курси для вчителів проводили щороку, починаючи з 1898р. [9]

Треба звернути увагу на те, що в губернії в цей період нараховували приблизно однакову кількість хлопців і дівчат шкільного віку, але в закладах освіти навчалось більше хлопців, бо серед населення продовжували панувати такі стереотипи: дівчата – майбутні домогосподарки, хатні робітниці, тож освіта їм не потрібна. Тому не всі дівчата ходили до школи, а деякі, які все ж гаки розпочинали навчання, кидали його після засвоєння елементарних навичок письма та рахунку [9, с.69]

Це підтверджують відповідні статистичні дані. Так, за даними перепису населення, що відбувся в 1897 році, в губернії нараховувалося 35% грамотних чоловіків і лише 16,3% жінок [10, с.2]. До того ж міське й сільське населення за рівнем освіченості суттєво відрізнялися. У сільській місцевості грамотних людей (особливо жінок 11,2%) було значно менше, ніж чоловіків -31,7%.

У кінці XIX ст. в країні в цілому та в губернії зокрема, стали відчутними зміни громадської думки щодо необхідності та доцільності освіти для всіх верств населення та для обох статей. Так у 1897 році колишній директор народних училищ Херсонської губернії В.І Фармаковський відмічав, що народ починає визнавати цінність шкільної освіти, а кількість бажаючих навчатися стає більшою ніж кількість місць у школах та народних училищах [9, с.75]. Це особливо стосувалося жіночих шкіл у губернії, де в

одному класі часом навчалось від 60 до 80 дівчат, а подекуди, і понад 90. Звісно, при такій кількості учнів не могло бути якісного навчання, а вчитель зосереджував свою увагу лише на поясненні навчального матеріалу [8. с.5].

З цією метою, у губернії розпочинається активна діяльність спрямована на забезпечення насущної потреби населення, а саме: відкриваються нові та перебудовані старі школи, запроваджуються навчання в кілька змін, організуються курси та з'їзди для вчителів, зразкові школи [11,с.15]. Міські й сільські товариства та земства починають виділяти кошти на утримання народних училищ губернії. Вони забезпечували відповідно 38%, 21%, 25% усіх коштів, які були потрібні училищам, тоді як казна виділяла лише 8%. Важливо, що в 1891р. міські товариства Херсонської губернії були найбільш уважними до справи освіти населення серед інших міських товариств Росії [2, с.138]

У 1914р. в школах губернії теж навчалось більше хлопців ніж дівчат, але в порівнянні з 1895р. кількість останніх збільшилася більш ніж у два рази [7, с.33].

Дівчата й хлопці в переважній більшості випадків навчалось в мішаних школах. Лише незначна кількість шкіл (близько 1%) були жіночими або чоловічими. Наприклад, з усіх сільських шкіл губернії (земських, міністерських, духовних) станом на 15 грудня 1914р. Існувало 1% шкіл для дівчат і 0,7% для хлопців. Найбільш орієнтованими за статтю були духовні школи в 8,9% в яких навчались дівчата й в 7% - хлопці [7,с.11].

На жаль, нова економічна політика, яка проводилася в перші роки існування радянської держави примусила Херсонський повітовий відділ народної освіти обмежити витрати на школи. Але вже з 1920р. він починає плідно працювати спрямовуючи свої зусилля на подальший розвиток народної освіти в регіоні.

## II 2.2. Українська школа у 1918 - 1940 роках

У складний післяреволюційний період українська школа не могла працювати за старими навчальними планами та програмами. Розроблялися, нові які враховували соціальні зміни, що відбулися в державі. Прикладом є складені у 1918 році « Тимчасові програми для нижчих початкових шкіл на 1928-1919 шкільний рік » [3]

Вони призначені для трудових шкіл і пристосовані для потреб в освіті людей, які мешкали сільськогосподарських районах. За цими програмами вчилися переважно селянські діти 7-12 роки які постійно працювали в сім'ї, чули і вели розмови па сільськогосподарські й трудові теми, допомагали батькам у важливих трудових процесах. Тому відповідно до програми в школі також передбачалося привчати їх до праці на городі, в полі, майстерні. На жаль, у досліджуваний період не було чітко визначено початок і кінець навчального року, не обумовлено обов'язкове безперервне відвідування дітьми занять і в програмах ми не зустрічаємо чітко визначених параметрів навчального процесу [ 1 ].

Процеси індустріалізації, що відбувалися в Україні в 20-30-ті роки ХХ століття, не могли вплинути на систему загальної освіти молоді. Так, 30 грудня 1920р. Колегія НКО прийняла постанову про реорганізацію 7-річних трудових шкіл з метою їх політехнізації, відповідно до якої поряд зі звичайними школами мали з'явитися фабрично-заводські семирічки (ФЗС) та школи колгоспної молоді ( ШКМ ).

У березні 1930 року НКО разом із ЦБНДР провели VII Всеукраїнську нараду в справах НДР й школи, де однією, з основних проблем, що розглядалися, була проблема внесення політехнізму до шкіл соцвиху. У зв'язку з цим окреслено завдання: організувати школи

соцвиху розташовані в індустріальному оточенні на ФЗС, а сільські школи - на ШКМ. Основною метою цих навчальних закладів стала підготовка молоді до майбутньої трудової діяльності. Їх кількість швидко збільшується. Станом на 1 квітня 1931р. в Україні було 612 ФЗС та 512 ШКМ.

### III. Історичними сходами Золотобалківської школи

#### 3.1. Перший навчальний заклад на селі

Досліджуючи історію нашої школи, я глибше пізнаю історію рідного краю, історію свого села. Завдяки цьому дослідженню було виявлено, що «...школи як такої не було до 1887 року, а грамоти як такої - звичайно церковного читання - навчав священник Любинський Дмитро. Навчання проводилось 2 рази на тиждень. Підручників не було».

... Через 3-4 роки занять діти ледве вміли по складах читати. Досягши Часослова, переходили на Псалтир та письмо. А згодом діти бралися за Інші церковні книги, бо Іншої літератури ні у церкви, ні у селян не було, за винятком управителя. Населення села не одразу визнавало її необхідність і доцільність. Навчатись мали можливість лише діти заможних батьків.

А от в 1887 році була відкрита школа і почала діяти під назвою «Земская школа» з трирічним курсом навчання. В школі навчалось 46 учнів(40 хлопчиків і 6 дівчат). В ближніх селах не було шкіл, основна маса дітей була не письменна. Школа мала дві кімнати під класи, кімната і кухня під квартиру вчителя, коридор, де учні проводили час на перервах і де стояли шафи для одягу учнів. Вчителем працював Бореймогорський Олександр. В школі навчалися діти багатих селян та євреїв. Вона розміщувалась в звичайній сільській хаті.

Перший рік учні вивчали грамоту, рахунок, знайомилися з явищами природи. Вивчали Закон Божий кожного дня, діти відвідували церковні богослужіння.

На другому і третьому роках навчання вивчали окрім вищеназваних предметів ще й заняттях з рідної та російської мов діти могли малювати, ліпити, моделювати.

Вивчення мови мало на меті навчити учнів читати, писати, чітко висловлювати свої думки, відчуття.

За часів правління княгині Святополк-Мирської в селі було дві школи: одна початкова - для дітей селян, а друга « Земская школа», яка була побудована в 1905 році. Школа була розміщена в центрі села і мала п'ять кімнат.

Навчання тривало чотири роки. Школу було збудовано коштами самої княгині і безпосередньою працею селян. В школі вчилися діти заможних селян.

Перші два роки навчання мали відтворити уявлення про оточуюче життя, природу, людей. Вивчалася математика, на якій розв'язувалися задачі пов'язані з одиницями вимірювання, значна увага приділялася також вивченню геометричних понять.

Окрім розв'язування задач, які були пов'язані з практичним життям, учні вдома і в школі малювали, виготовляли різні геометричні фігури з паперу, глини.

У третьому класі діти вивчали географію. Важливо, що в основу опанування школярами цього предмета було покладено проведення дослідів, спостережень, екскурсій і праці учнів. Використання підручників при цьому не передбачалося. Щоденні спостереження за опадами, вітром, температурою, хмарністю, обрієм, сходом і заходом Сонця викликали необхідність вимірів, описання, математичних розрахунків, складання плану місцевості. Вивчалися, як правило, природні ресурси рідного села і можливості їх використання людьми для свого життя.

Вивчення історії починалося на четвертому році навчання. Тут теж не використовували підручники. Знання учні отримували з бесід, ознайомлення з народними творами та під час екскурсій. Вчителі розповідали історію і національне походження свого краю. В більшості навчання спиралося на те, що діти самі бачили, чули від своїх батьків і знайомих, намагалися зацікавити їх старовинним вбранням, вишивками, посудом, різьбою.

Окрім цього на протязі чотирьох років навчання вивчалась рідна мова, де вивчались теми, пов'язані зі своїм краєм, бо вони викликали зацікавленість до рідної природи, національного побуту, звичаїв, пошану до національних. На уроках використовувалися вчителями народні пісні, казки, приказки.

Викладання Закону Божого було обов'язковим. Освіта поступово набирала обертів, але не всі жителі села одразу визнавали її необхідність і доцільність.

Закінчивши школу, сільські учні здебільшого не мали можливості продовжувати навчання (за навчання треба було платити, а ще платити пожертвування кожної родини складали близько 30 коп. на рік).

### 3.2. Перебудова школи одразу після лютневої революції

(1917)

Перебудова школи значно ускладнювалася військовою інтервенцією, громадською війною і голодом, які охопили територію нашого села. Окрім того батьки не хотіли віддавати дітей до дитячих комун (дитячі садки і майданчики), трудових шкіл. В селі було дуже важко виконати завдання Наркомосу, щоб школа була безкоштовна і обов'язкова політехнічна освіта. Навчальних програм не було, тому вчителі проводили навчання на власний розсуд і за вказівками місцевої влади.

Спогади жительки села Золота Балка

Зуєнко Ганни Гаврилівни

1895 року народження

«Навчання в школі було пристосовано більше до потреб сільського господарства. На першому році навчання передбачалося взимку ознайомити дітей з природою в процесі вивчення грамоти на рахунку. Весною і літом проводилися екскурсії та бесіди з метою подальшого ознайомлення з природою. Учні у цей період залучали до посильної праці на шкільному подвір'ї, городі, в саду, самообслуговуванні.

На другому році навчання передбачав восени і в зимку читання оповідань про рослини, звірів, птахів, риб, комах, жуків, їх життя, взаємовідносини, відношення з людьми. Учні

займалися сільськогосподарськими роботами в саду і на городі, діти працювали в домашньому господарстві.

Третій рік навчання передбачав взимку читання описи української природи. Весною і літом виконували роботи, пов'язані з чистотою шкільного помешкання, подвір'я, виконував й посильну роботу на городі і в саду.

Протягом четвертого року діти мали ознайомитися:

- восени і взимку - з людським тілом, його будовою і роботою; порівнювати людський організм з організмом тварин, вивчали будов інших живих істот;

- восени і весною - з сільським господарством.»

На основі цих спогадів можна зробити висновок, що в цей період отримані знання учнів були максимально наближенні до реального життя. Скрутне економічне становище країни, незначні кошти, які виділялися державою для потреб школи, не могли забезпечити її існування, тому навчальні заклади самотужки вирішували питання забезпечення гідного існування і організації діяльності учнів. Підручники були в основному дореволюційного видання, надруковані російською мовою, значну їх частину взагалі заборонялося використовувати.

### 3.3 Творення школи в 20-30-ті роки ХХ століття

У 1924-1930 роках організація навчально-виховального процесу в школі було переведено на більш високий рівень.

Спогади вчителя-пенсіонера

Золотобалківської школи

Рубець Ніни Олексіївни

«Учні отримували у школі знання, які були тісно пов'язані із побутом людей, із їх життям. Наприклад, у 1926-1927 навчальному році для першого класу сільської школи була визначена така система комплексів:

1. Перші кроки в школі
2. Осінні роботи у сім'ї
3. Охорона здоров'я
4. Підготовка до зими і зимових робіт
5. Життя і праця взимку
6. Наближення весни і підготовка до весняних робіт
7. Весняні роботи і участь у них дітей.

Найбільш поширеним було самообслуговування. Школярі виконували роботи пов'язані з прибиранням приміщення школи, подвір'я, вулиці біля школи, роботою на кухні, ремонтом одягу та взуття. виготовлення шкільного інвентарю і обладнання, ремонтом класних меблів, роботою в саду, на городі, пришкільній ділянці, приготуванням харчів, розрахуванням кількості продуктів, їх обліком. Деякі учні переписували папери, розносили повідомлення, виконували обов'язки посильних, чергували в сільраді, лікарні.

Учні, які вчилися на відмінно, мали можливість вступу до школи колгоспної молоді.

Учні початкової школи протягом першого і другого років навчання повинні були навчитися співати на слух. Репертуар пісень поділявся на; пісні з рухами та іграми, пісні настрою, пісні у зв'язку з класними розмовами або етнографічним календарем, драматизації зі співами, українські пісні. На 3-4 роках навчання учні проходили нотний спів за першими, другими і третіми голосами.

Одна з найстаріших сторінок історії нашого народу - це голодомор 1932-1933рр. Ця трагедія не обминула і моє рідне село Золота Балка Нововоронцовського району Херсонської області. З голоду в селі вимерла половина.

Пересякати батьки не випускали дітей з хати. Коли розпочинався голод, діти ще ходили до школи. Але через недоїдання опухали не притомніючи на уроках, не мали сили повернутись до дому.

Приїжджала підвода до школи і розвозили дітей по хатах. А через деякий час діти зовсім перестали ходити до школи. Опухлі від голоду, лежали вони в своїх домівках-домовинах, чекаючи смерті.

Багато матерів, не витримуючи страшних мук своїх дітей, божеволіли. Зуенко Надія Василівна розповідала, що діти, котрі були міцніші, на весні 1933 року, ходили до колгоспів сапати буряки. За це. Їм варили баланду-похльобку. Та це вже їх не врятувало. Вони опухали, падали і помирали. Їх прямо з поля вантажили, наче дрова, на віз і відвозили до вже готової ями. Ями з жертвами голодомору тижнями, навіть місяцями не засипались землею. Над селом стояв густий сопух. Кали почало дозрівати жито, вночі крадькома йшли, щоб зібрати недозрілі колоски, вим'яти їх і пожувати зерно. Після цієї поживи часто помирали.

Тим хто вижив після голоду було наказано всім не говорити про нього, бо такі розмови будуть розцінюватись як антирадянська агітація і за це арештовуватимуть і вивозитимуть до Сибіру. І перші десятиліття після голоду було зроблено все для того, щоб замести будь-які сліди нечуваного злочину.

Спогади вчительки

Макогон Поліни Григорівни

«Почала я працювати в Золотобалківській семирічній школі з 1938 року, після закінчення Бериславської педшколи.

У довоєнні роки школа нараховувала сім класів, в яких навчалось більш як 200 учнів, паралельних класів не було. Центральне приміщення школи, в якому навчались 5,6,7 класи мало 3 кімнати і кабінет для вчителів. В нижній частині будинку школи (підвальній

частині) знаходились кімнати для директора школи. Решта вчителів наймали частні квартири поблизу школи.

Учні молодших класів навчалися в інших будинках: два класи в будинку, де жив раніше піп, а два класи в будинку, де знаходилось раніше волосне управління.

Директором школи був Щур Михайло Прокопович, зав. Навчальною частиною Кулішевський Іван Йосипович, на той час в селі працювало 4 вчителів з семирічною освітою і курсами вчителів:

Матенко Іван Афанасович

Гірська Ніна Іллічна

Кива Лідія Петрівна

Курченко Ольга Олександрівна

Санконіч Григорій Єфремович

Сидоренко Адам Миронович

Сидоренко Софія Борисівна »

У школі була комсомольська організація, комсорг - Уродлівченко Ніла. В навчальному закладі організована і загально-шкільна піонерська організація імені В.І.Леніна, першою піонервожатою в Золотобалківській семирічній школі була Сидоренко Софія Борисівна. У школі був гурток «Школа ліквідації не писемності», де люди вчилися писати та освоювали елементарну лічбу, керував ним вчитель початкових класів Санконінг Григорій Єфремович.

Спогади Клименко Олександри

Петрівни Про вчителя Санконінг

Григорія Єфремовича

«Вчитель працював у школі перед початком Великої Вітчизняної війни. Жив у нас на квартирі разом із дружиною Ніною (дівоче прізвище Метельська) та дочкою Людмилою. Перед війною його забрали на перепідготовку.

Говорити про нього у селі було прийнято тільки з шанобою, а деколи - з острахом. У гніві вчитель був лихий, і міг навіть ляпаса бешкетникові дати, але тільки тоді, коли ніякі слова уже діяти не могли, коли вдома давно вдалися б до ремінця, або ж коли скоєне не вписувалось ні в які рамки. Він ніколи не погрожував викликом батьків у школу. Він говорив : "Якщо вже ти навчаєшся у школі, то сам відповідаєш за себе. А батькам краще приносити приємні новини."

Він любив співати. Скажемо, виходить Слущенко Надія ( тепер Талатіна Надія Василівна ) до дошки, і розв'язуючи задачу, раптом припустився помилки, а він і каже: "Несе Надя воду,..." У скільки доброти, лагідності в погляді, що забуваєш, що це гроза шибеників.



Бачиш такого собі веселого, доброзичливого чоловіка. Ми сумували за ним, коли він не повернувся з війни.»

Політичний курс правлячої більшовицької партії був спрямований на формування в суспільстві атеїстичного світогляду. В селі було організовано гурток вірників, керував ним учитель початкових класів Третяков Іван Пилипович.

Педколектив був досить здружений, завзятий до будь-якої роботи і мав великий авторитет у населення. Всі вчителі були розподілені на окремі групи і прикріплені (були шефами) до бригад, ферм. Дуже часті випадки були, коли всі члени колективу організовано йшли по бригадах, кожен мав своє доручення: одні читали лекції чи проводили бесіди, інші фотографували передовиків праці. Часто ходили з художніми виступами по бригадах обох колгоспів.

Добре працював драматичний гурток та хор, яким керував Зуєнко Дмитро. Разом із керівником драматичного гуртка, готували і показували на сцені сільського клубу вистави «Безталанна» Карпенка-Карого, «Дай серцю волю - заведе в неволю» Марка Кропивницького, «Сватання на Гончарівці» Квітки-Основ'яненки та інші.

#### 3.4 Напередодні нашестя. Період окупації

Так жили і працювали дружною сім'єю. У червні 1941 року мирна праця вчителів нашої школи була перервана віроломним нападом гітлерівських загарбників.

Напад фашиських загарбників не обійшов стороною й наше село. Село Золота Балка перебувало під окупантами з 13 серпня 1941 року до 26 лютого 1944 року.

За даними Золотобалківської сільської Ради в роки війни з села було призвано в діючу армію 255 чоловік. З них 149 загинуло на різних фронтах, серед них були і вчителі:

1. Санконінг Григорій Єфремович, червоноармієць, стрілець,

пропав без вісті в жовтні 1944 року.

2. Сидоренко Адам Миронович, 1913 року народження, молодший

сержант, помер від ран 15 лютого 1942 року похований на

Піскарьовському кладовищі м. Санкт - Петербурга.

Війна руйнувала матеріальні основи культури. Особливо згубно відбулася вона на народній освіті. В умовах окупації тисячі шкільних приміщень було спалено, пограбовано на склади, госпіталі, казарми. Гітлерівці не мали наміру їх відбудувувати. Рейхміністр східних територій Німеччини А. Розенберг у директиві рейхокомісару Є. Коху від 18 листопада 1941 року зазначав: «Щоб створити загальні передумови для налагодження життя, достатньо допустили існування початкових шкіл».

Спогади Шевченка

Олександра Олексійовича

«Навчальний процес у школі розпочався в 1942 році і проводився за складними німецькими чиновниками програмами. Вчителем працював Матенко Іван Афанасович. Ми жили надголодь. Нас вчили тільки писати рахувати.»

### 3.5. Відбудова

Визволення від фашиських окупантів повернуло всіх до мирного життя. Відразу розпочалась відбудова народногосподарських та соціальних об'єктів.

1 вересня 1944 року треба було сідати за парти. Налагодження шкільної справи після вигнання гітлерівців наштовхувалося на величезні труднощі. Не було наочних посібників, лабораторних приладів, зошитів, підручників, карт, класних дощок. Вчителі воювали на фронтах. Перед директором школи Руденко Наталією Олександрівною (1912 року народження) постало завдання в стилі строки відбудувати школу й охопити навчанням усіх дітей шкільного віку. Багато дітей втратили батьків, стали напівсиротами, матері яких не могли забезпечити їм навіть мінімуму, необхідного для нормального навчання.

Із спогадів Зуєнко Надії Василівни

«Жили у хліву разом із худобою, що гріла нас своїм теплом. В школу йти хочеться, а взути немає чого. Поки було тепло, бігала до школи босою, а вдарили морози. Навчання закінчилось.»

В першу чергу слід було зробити санітарне очищення, повністю настелити підлогу, зробити дах, відремонтувати вікна, білити, фарбувати стіни, не маючи ні будівельного матеріалу, ні фінансів.

Всі ці роботи виконували вчителі та учні. Поки відремонтували школу, заняття проводились в цілих будинках села.

Працювати доводилось у дуже складних умовах: не було програми, підручників, зошитів, будь-якої наочності. Замість парт учні сиділи за довгими дошками, принесеними з дому, на самородних стільцях. Писали на газетах, будь-якому папері.

1 вересня 1944 року в 1 клас прийшли діти різного віку. Йшли до школи і несли з собою стільці, столи. Буквар був один на всю школу, в учительки. Писали хто на чому міг. Газети перегорнуть, зроблять зошит. Десь діставали хімічні олівці та хімічні таблетку-робили чорнило, так і писали.

Але вчились наполегливо, крім того ще й працювали в позаурочний час на колгоспних полях.

Українську мову і літературу вела Форманек Надія Ярославівна (пізніше Хомченко Надія Ярославівна); російську мову і літературу Кучеренко Ольга Олександрівна; арифметику, алгебру і геометрію Шокало А. Й.; історію Руденко Наталія Олександрівна; географію і ботаніку Шаповал О-Ф.; військову справу Ляховець й.в.; німецьку мову Канівська Ніна Петрівна; молодші класи вели - Журавель Катерина Пилипівна, Сидоренко Софія Борисівна, Слущенко Віра Марківна; шофером та вчителем фізичної культури В'язовський Василь Андрійович піонервожатою Ткаченко Надія Павлавна.

Про директора школи пам'ятають і досі.

Із спогадів Шевченка Олександра Олексійовича

«Ми називали її Олександрівною. Не за школярською звичкою давати кожному прізвисько. Дуже вже щільно припасовувалося це ім'я до високого смаглявого, з чорними вуглинками очей, жінки - Руденко Наталії Олександрівни. І за поставою, і за манерами, і за духом вона була людиною гордою, незалежною, сміливою.

Вона була грозою шибеників, уособленням справедливості, гідності, чесності, принциповості. Вона виринає з нашої пам'яті через багато літ, і мимоволі рівняємо її до себе і ловим то скептичний усміх, то підбадьорливий погляд. Емоції вона виявляла бурхливо, і безпомилково могли прочитати на її обличчі усе, що затаїлось на душі.

Вона була щира із нами, її улюбленими учнями, але перейти межу нікому з нас не дозволяла. Авторитетом дорожила, але за дешевою популярністю не ганялась. Фальш і не щирість не сприймала категорично, на компроміси не йшла, навіть тоді, коли це стосувалось оцінок.

Ми нудилися без неї, коли вона нездужала, і лічили дні до наступної зустрічі. У нас думки не виникало прогуляти уроки.»

Вона померла в голодному 1947 році. Лікарі райцентру не змогли її врятувати.

### 3.6. Спомин про сорок сьомий (Шевченко Тетяни

Родіонівни).

У хати їдкий запах відсирілої соломи, диму і відварених буряків. Порізані кружальцями, вони сіріють у каламутній воді, в чавунці, що стоїть на плиті. Я не хочу і не можу пити буряковий чай, й не можу їсти буряків: мене весь час нудить. Тому вже другий день ходжу до школи не ївши. Сиджу у класі-нічого, декламую Сосюрине: «О, недаремно. Ні. В степах гули гармати.» У лялась наша кров. У падали брати..

Слова вже тоді мали наді мною владу й хвилювали... Я з радістю ходжу до школи. В другу зміну. Сестра-у першу. Тож повертаюся додому затемна. У моєму класі часто сидить всього п'ятеро дітей. В одних немає взуття, в інших-сили ходити.

Одного разу приходжу до дому і мамі розповідаю новину: віднині вчителям варитимуть суп, а нам нестимуть ламанці. Даватимуть раз на день ходити треба за ним у їдальню, що біля сільпо. Я йшла до школи, а вони залишились дома. Це так приємно було знати: вони дома є.

Господи! Яке то щастя - лягати спати й знати, що на столі лежить кісничок зеленого крайця.

### 3.7. Коли-небудь ми це згадаємо, і не повіряться самим

З 1946 року і до серпня 1948 року директором школи працює Шрам Олександр Федорович. В голодний 1947 рік вчителям варили суп. Давали раз на день. Ходили за ним у їдальню, що біля сільпо. Суп на колір був зелений. Бо заварений із зелених кислих помідорів. Без картоплі. Але засмажений цибулею. За те, що вчителі вчили допризовників, і за це їм давали додатково дві хлібини на місяць ( кісничок чорного крайця ). Той, що

Його давали на картки, був не ліпшим. У сорок сьомому році хлібина коштувала на базарі дев'ятсот карбованців - це місячна вчительська зарплата.

Навесні вчителі посадили картопляні вічка - за школою, в парку вчителям дали грядки.

Вчителі приносили з дому ковдру і завішували двері. Щоб тепліше їм було, зводили по 2-3 класи разом. Були випадки, що чорнило замерзало, відігрівали його в руках або біля пічки.

Приміщення школи було убоге, наочності ніякої, лише на стіні висів портрет Сталіна. В 1949 році школярі вже писали у зошитах, мали олівці, чорнильні таблетки, чорнильні. Але все це видавали у школі, на віть чорнило розчиняли і наливали у класі. А от «портфелі шили вдома самі. Це такі сумки з кишенею для чорнильниці. Обід брали з дому (це, в основному, в усіх - шматочок хліба та кавунячий мед в баночці). Добре було вони – брали до школи помідори, кавуни, дині. І на великій перерві. Що тривала 30 хвилин, йшли за школу і там обідали. Їдальні шкільної в ті часи ще не було.

В ті часи діти брали активну участь в художній самодіяльності. правда, спочатку співали і танцювали без музичного супроводу. Коли діти танцювали, учителі наспівували (казали - «танець під язик»).

Восени учні старших класів допомагали місцевим господарствам збирати бавовник. Кущі бавовнику до 60-70см завширшки, коробочок на кущі було до 20 штук, збирати його належало чистим, щоб не потрапляло сухе листя на вату. Учні ходили по полю з торбами на канадці через шию. Мерзли добряче, але що поробиш. Працювали і на колгоспному току і в полі.

В 1948 році (серпень) директором Золотобалківської семирічної школи стає Гринько Михайло Федорович. Талановитий педагог він завжди домагався повного розуміння всіма учнями навчальних програм. Практикував тижневі домашні завдання, розраховані на учнів різних за здібностями. Своїми надбаннями щедро ділився з товаришами. Вчителеві не було байдуже, як проводять своє дозвілля його вихованці. Гринько Михайло Федорович працював директором цієї школи до 1957 року.

З 1960 року по 1969 рік він - директор Золотобалківської вечірньої школи. Працював учителем Історії і суспільствознавства. Нагороджений знаком «Відмінник освіти України», а цього удостоюються ті, хто має високі професійні якості. В дні Великої Вітчизняної війни був на фронті має військові урядові нагороди: орден «Червоної Зірки» орден «Слави 3 ступені» медаль за Відвагу, за оборону Києва, за визволення Белгорода, за взяття Відня.

1951 рік. Розгорнулося будівництво Каховської гідроелектростанції. Активну участь в її спорудженні взяли жителі і молодь села Золота Балка. В селі створили механізований лісгосп, завданням якого було викорчувати плавні і підготувати чату майбутнього Каховського водосховища до затоплення. Із зони затоплення було переселено всі жителі села. Для них споруджували житла і було розпочато будівництво школи, яке закінчилося 1954 році. В листопаді місяці 1954 року було тільки - но споруджено. Двохповерховий, величезний, він розмістився на значній ділянці землі. Це вже інша історія нашої школи.

Висновок

Десять років я спостерігала, як працюють учителі. Спочатку мені здавалося, що це чудова професія, бо педагогів люблять учні, їм дарують квіти. І я мріяла швидко вирости і стати вчителькою.

Та йшов час, коли я почала писати цю роботу, зрозуміла, що життя вчителя - це не лише букети квітів у свята чи в день екзамену.

Одного разу в День учителя класний керівник поставила нам несподіване запитання, що справді нас спантеличило.

Та почнімо спочатку.

Вона прийшла до школи у найкращій сукні. В нашому класі, як годиться, на неї чекали квіти, а ще привітання, написані на найгарніших листівках, найкращим почерком, на який здатні ми її десятикласники, найтеплішими словами, які лише нам спали на думку. Їй бажали здоров'я, успіхів, гарних учнів — не без деякого лукавства: ми себе такими не вважали.

І в нашому класі, подякувавши дітям, вона сказала:

— Ви бажаєте мені творчих успіхів у найблагороднішій справі — вихованні підростаючого покоління. А скажіть, хто буде продовжувати цю благородну справу?

Спочатку ми її не зрозуміли. Тоді вона запитала просто:

— Хто з вас хоче стати вчителем?

Мовчання. Жодна рука не піднялася. Було конфузне. Але ми її вчені діти не могли кривити душею.

— Тоді хоч поясніть мені, чому ви не хочете?

Ми замислилися. Першою руку піднесла Наталка.

— Ну... по-перше, це ж означає світу білого не бачити! — сказала дуже виразно. — У мене мама вчителька. Вона каже: "Школа вимагає від людини всього її життя". Це дуже важко.

Оленка сказала, що вона просто не впоралася б. Адже з учнями важко! Примусити кожного сидіти, слухати, любити предмет. У неї всі на головах ходили б! Вона хотіла викладати літературу, але зошити...

А Вітя відповів, що, як на нього, це дуже одноманітне життя. Програма одна й та сама, з року в рік тлумачити одне й те саме, і так десятки років, до пенсії— нудно. Хлопець висловився обмірковано, впевнено.

— А ще... вже вводять подекуди програмоване навчання. І професія вчителя відживає. Вона стає неперспективною. Навчатимуть машини!

Тут ми заремствували:

— Неправда! — вигукнула Катерина.

Вона була доброю дівчиною, і їй здавалося, що Вітя образив вчительку самим передбаченням, що можлива така заміна. От вона не хотіла б учитися в машини. До цього не дійде. Так, звичайно, школа вимагає від людини всього її життя. Та це тільки половина правди. Хочете знати, у чому

друга половина?

Передусім, життя не може бути тільки в школі. Щоб давати, треба отримувати. І коли вчителька виходить зі школи, за її стінами — теж життя. На неї чекають книги, журнали, газети. Чекає піаніно, щоб вона присіла до нього хоч на півгодини. Чекає, квартира, щоб до неї докласти рук. Чекає сім'я.

Вимогливо дзвонить телефон, стукають у двері друзі.

Важка вчительська праця? Так, звичайно!

Зошити. Не найвеселіше заняття в світі. І вчителі часто мріють про те, щоб винайшли автомат для перевірки зошитів. Та хіба є хоч одна творча професія, геть чисто позбавлена чорного елемента? Хіба позбавлена його письменницька діяльність? Хіба мало припадає механічної "чорної" роботи на долю інженерів-конструкторів, лікарів, учених, акторів? А невдачі? А переробки? І не один раз, а багато-багато? Як і її Катерина, вона не вірить, що роботи колись замінять учителів. Допомогти вчителям вони зможуть — дати точну Інформацію, перевірити знання, розуміння учнями предмета. Але як бути з тим, що не піддається облікові? З тим, що не завжди перекладається словами? Сміх її дітей, їхнє перешіптування. Їхнє мовчання, таке рідне — від сонного до патетичного, Їхня безтурботність або збудження, навіть постава, нахил голови говорять багато. І диктують Її лінію поведінки й тон розмови. Вона повинна бути то суворою, то м'якою, то співчутливою і терпеливою, то непохитною... Життя вчительське вимагає швидких реакцій, високої напруги, значної витривалості. Як все це було б втомливим, якби не було таким різноманітним! Ось і відповідь Вітькові на його припущення, що вчительська праця нудна й одноманітна.